

DOI: 10.33270/02242802.7
УДК 332.2:332.05:330

ШАКУН Василь*

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1757-8453>;

КОВАЛІВ Олександр

доктор економічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник Інституту агроєкології і природокористування Національної академії аграрних наук України
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

Економіко-правове проявлення декларованої власності українського народу на основне національне багатство

Анотація. Через брак науково обґрунтованої та законодавчо внормованої економіко-правової системи практичного проявлення декларованих конституційних прав власності Українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, які де-юре є основним національним багатством, й офіційного рішення (тлумачення) Конституційного Суду України щодо норм цього права, на практиці функціонують відомчо-монопольні корупційно-олігархічні схеми привласнення капіталу нації. Метою роботи є системний аналіз і синтез сутності декларованого права власності Українського народу на землю як на основне національного багатство і чинних дотичних законів України, які мають антиконституційний відтінок, та моделювання алгоритму можливого безболісного врегулювання наявних проблем. Уперше було обґрунтовано як доконаний факт те, що всі громадяни України, які мають єдине громадянство, стали де-юре і де-факто співзасновниками незалежної суверенної держави й виключними співвласниками основного національного багатства, що знаходиться в геопросторі України в межах міжнародно визнаного державного кордону. Встановлено, що найсуттєвішим парадоксом «державотворення» унітарної та неподільної держави стало руйнівне запровадження прокомуністичною більшістю Верховної Ради України трьох форм власності на землю: «державну», «приватну» й надуману «колективну» – шляхом прийняття 30 січня 1992 року Закону України «Про форми власності на землю». Доведено, що започатковану так звану земельно-аграрну реформу на базі «колективної власності на землю» свідомо не запроваджують органи державної влади в чинне конституційне поле України, проте Верховна Рада України прийняла на цій основі 2020 року Закон України «про обіг земель сільськогосподарського призначення». Було виявлено підміну «закономотворцями» в ст. 79 Земельного кодексу України та ст. 373 Цивільного кодексу України конституційної норми щодо права «користування» природними об'єктами права власності народу, тобто «поширення». Обґрунтовані в статті шляхи врегулювання наявних антиконституційних проблем мають практичну цінність, оскільки пов'язані з перемогою української «конституційної земельної правди» на «внутрішньому фронті» і призначені для реалізації, без очікування на закінчення війни, законодавчої ініціативи Президента України, народних депутатів та Уряду України.

Ключові слова: Декларація про державний суверенітет України; конституційне земельне право; кримінологія; земельна реформа; користування; когнітивна земельна економіка; корупція; національне багатство.

Історія статті:

Отримано: 30.07.2024
Переглянуто: 20.08.2024
Прийнято: 10.09.2024

Рекомендоване посилання:

Шакун В., Ковалів О. Економіко-правове проявлення декларованої власності українського народу на основне національне багатство. *Філософські та методологічні проблеми права. 2024. № 2 (28). С. 7–23. doi: 10.33270/02242802.7.*

* Відповідальний автор

© Шакун В., Ковалів О., 2024

Вступ

Героїчна боротьба українського народу за вільну й гідну життєдіяльність серед цивілізованих народів світу на рідній українській землі є не лише святим обов'язком нації, а й непорушним її правом.

Здобуваючи перемогу над зовнішнім ворогом, який у кровопролитній війні проти України загарбує нашу землю (рф уже окупувала Крим і частину території сходу та півдня України), убиває українців і знищує природний, економічний, науково-технічний та історико-культурний капітал нації, тож виникає потреба проявлення правдивих нових знань й адекватних дій щодо реалізації конституційного права на наше національне багатство, причому не тільки де-юре, керуючись Основним Законом України¹, а й де-факто, зокрема з позиції міжнародної кримінології та об'єктивних вимог сьогодення.

Аксіомою є й те, що доказова база в міжнародних судах ґрунтується також на достовірній інформації про приналежність єдиному власнику – українському народу землі та її природних ресурсів як природних об'єктів загальнонаціональної власності (у міжнародно визнаних кордонах 1991 року), що конституційно є основним національним багатством і головним капіталом нації. Для цього нам потрібно мати відповідний облік і реєстрацію таких конституційно декларованих об'єктів та суб'єктів такого права власності – у спеціальній загальнонаціональній установі.

На жаль, такого конституційно вмотивованого обліку й реєстрації в нас немає. Натомість у гібридний спосіб продовжуються багаторічна полеміка і невизначеність серед наукової та педагогічної еліти, а отже, і їхніх учнів, які нуртують в органах державної влади (законодавча, виконавча і судова), стосовно новітнього права об'єктності «національного багатства України» і суб'єктності таких прав «українського народу», яким є всі громадяни України – усіх національностей, які мають лише єдине громадянство. Базові знання для інтерпретаційної діяльності в незалежній державі, зокрема парламентарів і судів, включно з Конституційним Судом України, щодо тлумачення чинних конституційних норм ґрунтувалися переважно на засадах теоретичних і практичних постулатах радянської правової системи, які здебільшого керувалися ідеями та принципами цієї системи. Така хвороба притаманна всім пострадянським народам, у яких чимало спільного в менталітеті, і насамперед у колективістській психології.

Складається враження, що «новоспечені» науковці й педагоги в незалежній Україні не гартували свої знання як системні в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні про об'єктивні властивості, закономірності виникнення, розвитку й функціонування новітньої Української держави та прав як конституційної сутності, важливості державотворення, з огляду на кожне «покоління прав». Проте, захопившись відчуттям переважання «юридичних знань», які «глобалісти» відносять до прав «третього покоління», що отримали назву солідарних (*право на мир, право на безпечне навколишнє середовище, право на участь у користуванні спільним культурним спадком людства, право на інформацію та на гуманітарну допомогу тощо*) як таких, що пов'язані з надособистісним статусом і правами людини, нехтуючи конституційними правами незалежних державних спільнот, не влаштувавши порядок у «власному домі», беруться диктувати іншим народам свою зухвалу «солідарну» зверхність, фактично експансію (загарбницьку політику), як це явно робить «наступниця» Радянського Союзу – через рф.

Слід акцентувати на тому, що на початку 90-х років минулого століття були спроби реалізувати в законодавчій спосіб механізми правового режиму функціонування права власності народу України на національне багатство, яке було унікально закріплено 16 липня 1990 року в Декларації про державний суверенітет Української РСР, а саме: *«Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України»*.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони (скорочено – «земля та її природні ресурси», а стисло «земля» – авт.), весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян»².

Це означає, що в межах кордону України – до ядра Землі і до Космосу (X-Y-Z) – весь геопростір України є своєрідною «Національною земельною коморою України», де виключне право на володіння, користування і розпорядження основним національним багатством у «коморі» належить лише українському народу (народу України). Аналогічно кожна держава має свій геопростір (свою «національну комору») – на Земній кулі.

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

² Декларація про державний суверенітет України : міжнар. док. від 16 лип. 1990 р. № 55-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

Власність і непорушність кордонів також вказує на те, що земля та її природні ресурси як природні об'єкти не можуть бути предметом купівлі-продажу й не підлягають відчуженню будь-ким, на користь будь-кого і в будь-який спосіб, оскільки діє конституційне право, де кожний громадянин має право лише користуватися природними об'єктами як чужою (ціле-спільною) власністю – на платних засадах за встановленими регламентами (правилами), а не «володіння» і не «розпорядження» ними (ч. 2. ст. 13 Конституції України)¹.

На жаль, у чинних нормах Конституції України (1996) не знаходимо норм щодо власності Українського народу на «національне багатство» в частині об'єктів економічного й науково-технічного потенціалу, що створений на території України. Першоосновою створення такого «потенціалу» є людський капітал держави (всіх громадян), що вважається невід'ємною складовою національного багатства і який (народ) перманентно генерує нових громадян (дітонародження) в нормальних умовах розвитку, примножуючи його. Проте на практиці часто стається навпаки – стрімко погіршується демографічний стан. Громадяни (люди) зазнали також значних фізичних і моральних втрат, передусім молодь працездатного віку через війну, масштабну евакуацію та міграцію населення. Тому розв'язання цієї проблематики потребує окремого осмислення, аналізу й синтезу та науково обґрунтованого прогностичного законотворчого і нормативного підходу, включно із внесенням відповідних змін та доповнень до наявних законів, починаючи з Основного Закону України.

Найсуттєвішим парадоксом «державотворення» унітарної та неподільної країни, яку остаточно зцементовано Всеукраїнським референдумом щодо проголошення незалежності України (1 грудня 1991 року), стало запровадження 30 січня 1992 року (за принципом «розділяй і володарюй») трьох форм власності на землю (державна, колективна і приватна)², де на базі «розколективізації» і паювання земель колективної власності продовжуються до цього часу «колгоспні земельні процеси» – аж до запровадження 2020 року на такій основі «обігу (ринку) земель сільсько-господарського призначення».

Попри те, що відповідальним національно свідомим політикам вдалося 1996 року повторно задекларувати в Конституції України (без колективної власності на землю) і функціонально

розширити унікальний алгоритм конституційних імперативів (норм) стосовно землі та її природних ресурсів як природних об'єктів (стисло «земля») права власності українського народу – усіх громадян України (ч. 1 ст. 13 Конституції України), де землю визнано основним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною держави (ч. 1 ст. 14 Конституції України)³, представники органів влади впродовж чверті століття не спромоглися (немає відповідального національного інтересу) внормувати для практичного впровадження таку сутність – уже «конституційного земельного прагматизму» в реальне життя.

У нашому розумінні ці статті (13 і 14) Конституції України декларують дві власності «на землю», що закріплено в Цивільному⁴ і Земельному⁵ кодексах України, а саме:

– земля та її природні ресурси (стисло «земля»), які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є природними об'єктами права власності українського народу – основним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною держави (*глави 23 і 27 Цивільного кодексу України, розділ другий Земельного кодексу України*);

– право власності на земельні ділянки (на межі, або «на землю») набувається і реалізується громадянами, юридичними особами й державою як на об'єкти цивільного права (*глава 27 Цивільного кодексу України, розділ третій Земельного кодексу України*).

Це означає, що ринковий обіг (набуття і реалізація) може здійснюватися лише на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав.

Проте інформаційний простір і голови людей наповнюють недостовірною інформацією про те, що в Україні нібито можливо в законний спосіб продавати землю та її природні ресурси, які фактично є об'єктами права власності українського народу, або ж про «недопущення» цього явища.

Насправді наявні в Україні корупційні проблеми й негаразди, що пов'язані зі сферою природокористування та земельних відносин, які охоплюють майже всі галузі життєдіяльності, виникають переважно через тотальне залишення поза увагою наукової та педагогічної еліти, а отже, законодавчих органів державної влади, вимог повноцінної інституалізації конституційних

³ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

⁴ Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

⁵ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

² Про форми власності на землю : Закон України від 30 січ. 1992 р. № 2073-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2073-12>.

норм щодо права власності українського народу на природні об'єкти – основне національне багатство, що де-юре знаходиться під особливою охороною держави, а де-факто їх навіть не взято – на відповідний баланс нації.

Вимушені констатувати факти наявності й інших численних розбіжностей між справжніми правочинами, декларованих норм Конституції України та вже чинним законодавством, які слід якнайшвидше узгодити в контексті вимог державної антикорупційної політики в Україні.

Держава також повинна забезпечити юридичне оформлення через закони й нормативно-правові акти декларованого права власності та господарювання (ч. 2 ст. 13 Конституції України), зокрема звичаєві права землеволодіння, які не захищені законом, визнаючи наявність різних моделей і систем землекористування селянськими господарствами за місцем проживання (Onishchenko, Tarakhonuch, & Bohinich, 2021).

Індикатором відсутності в українській владній «еліті» національного економіко-правового інтересу, а не особистої вигоди, зокрема з усунення зазначених антиконституційних наслідків, і водночас барометром рівня культурного розвитку, який поки що не притаманний молодому українському суспільству, є «неприродне коливання інфляційних процесів, коли процентні ставки різко зростають» (Böhm-Bawerk, 1890).

Поряд із системним зростанням інфляції в Україні, джерелом якої є також самочинне порушення земельних імперативів (з 1992 року – Декларації про державний суверенітет України, а з 1996 року – Конституції України), унаслідок чого відбулося заволодіння «чужою власністю» – власністю українського народу, провідні науковці слушно характеризували щорічний стан землета природокористування й охорони довкілля, рівень життєдіяльності людини-громадянина як негативний. Обґрунтовують різноманітні чинники, проте оминають головну причину – «безкарність».

Щоб не піддаватися деструктивним антиконституційним впливам відомих «авторитетів», переважно в правничій сфері, і щоб у правовий спосіб виправити наявний ганебний стан, знешкодити корупційні схеми й безпомилково та безболісно реалізувати в Україні конституційно вмотивовану законотворчу діяльність стосовно землі та її природних ресурсів як основного багатства нації, яке конституційно належить всім громадянам України, ми сподівалися одержати від Конституційного Суду України офіційне справедливе тлумачення чинних земельних норм Основного Закону України (ст. 13 і 14) у системному взаємозв'язку з іншими нормами першого розділу Конституції України. На жаль, цей процес, який розпочато ще 19 грудня 2019 року, триває за незрозумілим регламентом дотепер.

У державі зумисно вчиняли деструктивні земельні трюки, зокрема з накладанням фіктивного мораторію впродовж понад 20 років

через відсутність справжньої земельної реформи в аграрній сфері. Натомість у всій державі самочинно відбулися серйозні структурні зміни в землекористуванні. Посилувалися беззаконня та рейдерство, тіньовий обіг родючих земель за різноманітними схемами привласнення чужих прав, переважно на розпайовані угіддя. Значна частина орендованих земельних паїв опинилася в експортоорієнтованих агрохолдингах, які використовують від 100 до 600 тис. га землі, і в різноманітних підприємницьких структурах, зокрема з іноземним капіталом, які скупчили корпоративні права на власність й орендну земельних паїв у базових підприємств і фермерських господарств поза усвідомленням цього процесу первинними орендодавцями – колишніми колгоспниками (їхніми спадкоємцями) як власниками земельних паїв тощо.

З'ясовано, що в більшості країн перехід до великомасштабного експортно орієнтованого сільського господарства призвів до істотного підвищення цін на продовольство й до відсутності місцевої продовольчої безпеки, аж до примусового виселення сільських господарів, що своєю чергою активізувало міграцію із сільської місцевості в місто (Kuznietsova, Onyshchenko, & Kot, 2020).

У такому середовищі й за таких умов Верховна Рада України 2020 року прийняла в остаточному варіанті закон про так званий «ринок (обіг) земель сільськогосподарського призначення» як нібито об'єктів цивільних прав¹, який введено в дію з 1 липня 2021 року (на цій основі припинено надуманий «мораторій»). Також у кінці цього року було прийнято в першому читанні односторонній законопроект «Про економічний паспорт», що передбачає створення Фонду майбутніх поколінь, де учасниками Фонду визнають лише діти, що народилися в Україні після 1 січня 2019 року².

Продовжуючи антиконституційну корумповано-кримінальну діяльність стосовно економіко-правових засад «землі» як основного національного багатства й головного капіталу нації, в Україні настає антиконституційний «ХАОС». Така діяльність посилює деградацію країни в майбутньому. Про такі процеси та шляхи їх подолання в межах «Звершення земельної реформ: нова парадигма» (Kovaliv, 2016) на засадах когнітивної земельної економіки (КЗЕ) (Kovaliv, 2021), а не просто «завершення» того, що є антиконституційним, ми

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 берез. 2020 р. № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#top>.

² Про економічний паспорт: проект Закону України від 6 груд. 2021 р. № 6394. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73372.

неодноразово акцентували впродовж 2019–2023 років, зокрема на щорічних міжнародних науково-практичних конференціях «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», які відбувалися в Національній академії внутрішніх справ.

Відповідно до сутності законів когнітивної земельної економіки (КЗЕ-законів), що узгоджуються із законами живої та неживої природи й суспільства, які цілковито відповідають вимогам чинних земельних норм Конституції України, українське суспільство зможе визначати, цінувати, планувати і формувати власний розвиток з вибухоподібним стрибком у майбутнє з критичної точки біфуркації, як «старт розвитку тут і зараз», або ж продовжуватиме антиконституційну корумповано-кримінальну діяльність.

Ми переконані, що детермінантою становлення суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової, унітарної держави де-факто як республіки в межах цілісного й недоторканного кордону має здійснюватися за принципом «Позитивної часової преференції» (Kovaliv, 2021), не очікуючи закінчення війни, шляхом повноцінної імплементації чинних конституційних норм щодо права виключної власності Українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, що є основним національним багатством. Адже «немає землі – немає людей – немає держави...».

Метою роботи є когнітивний системний аналіз і синтез декларованого права власності Українського народу на землю та її природні ресурси як на основне національного багатство і прийнятих дотичних до нього законів України, моделюючи алгоритм можливого безболісного врегулювання наявних проблем і викликів, пов'язаних із процесом земле- та природокористування, через науково обґрунтовані нові механізми проявлення правових й економіко-соціальних засад унікальних земельних норм чинної Конституції України.

Матеріали та методи

Для втілення економіко-правового принципу незалежного існування, зростання та розвитку країни застосовують поняття «позитивна часова преференція» або «висока часова преференція», яка окреслює те, що споживач цінує споживання «тут і зараз» – вище, ніж споживання в майбутньому. Концепція часової преференції сформульована та розвинута Ейгеном фон Бем-Баверком, представником Австрійської економічної школи, у роботі «Капітал і процент» (Böhm-Bawerk, 1890) і є засадничою для осмислення і пошуку шляхів розвитку будь-якого суспільства, зокрема й нашого – на сучасному етапі становлення і розвитку.

Стосовно цього принципу «тут і зараз», на наш погляд, в Україні спрацьовує відомий історичний феномен циклічного згадування будь-

яких давніх істин, зокрема «нове – це забуте старе», тому цей феномен відповідає українським «земельним реаліям». Динамічно він став актуальним для нашої країни вже разом з набуттям державою незалежності 1991 року, згодом – 2014 року з анексією АР Крим і частини Донецької та Луганської, а також загострився, а 2022 року з початком широкомасштабної війни і тепер доленосно виявився. Актуальність його постійно зростає і продовжуватиме наблизитися до історично критичної кульмінації як проблеми суспільства – проблеми справедливості, зокрема щодо питання «власність на землю та її природні ресурси» як до головної бази (субстанції) економіко-правового прагматизму державотворення.

Тому інформаційну основу нашого дослідження становлять: Конституція України, вітчизняні та міжнародні законодавчі й нормативно-правові акти у сфері права, суспільних відносин, економіки природокористування, земельних відносин; матеріали і звіти Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру; архіви Інституту правотворчості та науково-правової експертизи НАН України; наявні матеріали і висновки власних наукових досліджень та практичного досвіду.

Питання земельної реформи та врегулювання земельних відносин в Україні звужено переважно до аграрних. Тому більшість наукових праць стосовно наявного розуміння вітчизняними дослідниками «земельного питання» сфокусовано на врегулюванні правових й економічних відносин з позиції насамперед бізнесових інтересів в аграрному секторі економіки.

Оскільки наша держава взяла курс на ЄС і НАТО, надзвичайно актуальними темами стали наукові дослідження прав людини й розвитку сільських територій. У низці фундаментальних праць учені з'ясовують й узагальнюють основні положення документів з прав людини в земельних правовідносинах, особливо щодо Декларації ООН про права селян та інших осіб, які працюють у сільській місцевості (Shakun, Heiets, & Borodina, 2022).

Розглядаючи шляхи подальшого використання «землі» в Україні в контексті узгодження інституційних меж на шляху євроінтеграції, питання землі переважно фокусуються на аграрному ресурсі в сільському господарстві й на сільському розвитку й ототожнюються зі Спільною аграрною політикою (САП) ЄС. У цьому ракурсі В. Качурінер (2021) слушно зауважує, що факт передання в оновленій САП компетенції з конкретизації аграрної політики на рівень країн-членів надає Україні шанс на ефективну євроінтеграцію. На наше переконання, національна аграрна політика надалі має змінюватися не лише у фокусі запровадження завдань САП ЄС, а й розвинути власні засади.

Вбачається (Popova, & Pankratova, 2023), що засади, які використовують у САП ЄС і Національних стратегічних планах країн – членів ЄС, стануть для України кроком уперед у контексті узгодження інституційних меж аграрного та сільського розвитку на шляху євроінтеграції. Безперечно, не маючи під час війни і в ранній повоєнний період достатніх ані фінансових, ані інституційних можливостей, Україна зможе дозволити собі не такий масштабний розвиток і підтримку сільського господарства та сільської місцевості, який існує в ЄС. Водночас раціональними є очікування щодо фінансової допомоги та некомерційних інвестицій з боку партнерів, якщо Україна буде реалізувати не лише зелений курс відбудови й цивілізаційні цінності, забезпечуючи світову потребу в агропродовольстві, а й, виконуючи історичну місію збереження і становлення сталої та сильної духовної держави української нації – на власній землі, буде творити серед вільних народів світу оновлену систему людської життєдіяльності, яка зразково функціонуватиме за законами природи й суспільства в чистому довіллі за здорового репродуктивного (відновлюваного) дітонародження.

Водночас інноваційний підхід САП ЄС до національного стратегічного планування, на що претендує Україна, з розробленням і реалізацією країнами-членами своїх НСП з 2023 року, окремі дослідники зазнають критики. Вони зазначають, що обмежуються можливості маневру країн – членів ЄС, водночас виявляється національний контекст, у якому діє САП, що визначає різне використання доступних інструментів для досягнення аналогічних завдань; стратегічні заяви подеколи не відповідають набору заходів політики, визначеному в бюджетних асигнуваннях; деякі заходи виявляються дискримінаційнішими, ніж інші (Cagliari et al., 2023). Основною метою оцінювання є все-таки підзвітність державних видатків, натомість важливим є забезпечення ефективності аграрного й сільського розвитку (Cagliari, Licciardo, & Legnini, 2021).

Досліджуючи європейський досвід реструктуризації економіки після Другої світової війни та програми відновлення Європи, відомої як «План Маршалла», Ірина Підоричева стверджує, що відновлення України має розпочатися зі структурної трансформації та переходу від аграрно-сировинної економіки до індустріально-інноваційного типу, що досягається шляхом створення сучасної високотехнологічної цифрової індустрії, а також з вирішення питання надання Україні фінансової підтримки, оскільки це є умовою забезпечення стійкості післявоєнного економічного зростання. Україна має забезпечити прозорість використання міжнародної допомоги, викоринити корупцію та нецільове використання коштів. Слушно акцентують на першорядному значенні сильної та непохитної позиції національ-

ної еліти, захист нею національних інтересів і прав Української держави на інноваційний розвиток членства в ЄС (Pidorycheva, 2022). На жаль, не зауважено про потребу проявлення де-факто власності українського народу на основне національне багатство як дієвого чинника викоринення корупції на внутрішньому «фронті» в Україні.

Важливою є вимога до гарантування з боку держави права на доступ до правосуддя та права на землю селян (господарів) й інших людей, які працюють у сільській місцевості. Адже брак ефективних механізмів для запобігання та компенсації будь-яких дій з регулювання і захисту цивільних відносин у громадянському суспільстві спрямовує або призводить до порушення прав людини, несанкціоноване позбавлення землі та природних ресурсів, позбавлення засобів до існування та будь-яка форма примусового переміщення (Petryshyn, Kuznietsova, & Kot, 2020; Kuznietsova, Petryshyn, & Pylypenko, 2021).

У сучасній літературі (наукових матеріалах) стосовно економіко-правового природокористування на засадах когнітивної земельної економіки з позиції проявлення конституційних прав виключної (абсолютної) власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти і головний капітал нації майже немає публікацій в агросфері (Kovaliv, 2024).

В. Носік (2022) акцентує на тому, що «восьмирічна російсько-українська війна породжує нові виклики для українського народу як власника землі і для держави як конституційного суб'єкта з охорони землі та її природних ресурсів, оборони і захисту національного суверенітету в межах її території. Ці виклики пов'язані з пошуком відповідей на питання, які в довоєнний період розбудови української державності в правовій доктрині, законотворчості і законотворенні, у суспільній і професійній свідомості та правосвідомості сприймалися як філософські, науково-теоретичні, абстрактні, політичні, декларативні поняття, які, на думку вчених-юристів, економістів, практиків, політиків, не мають практичного значення, а відтак не знаходили свого законодавчого вираження і практичного застосування». Він обґрунтував, що вже на сучасному етапі потребу в розробленні та впровадженні в законодавство України нової юридичної моделі земельного ладу в Україні відповідно до чинних земельних норм Конституції України.

За таких умов основне національне багатство поки що абстраговано «знаходиться під особливою охороною держави». Актуальною стає потреба системного аналізу й наукового пізнання та осмислення провідними українськими вченими і практиками, зокрема юристами й економістами, уже здобутих нових знань (науково-практичних результатів наявних досліджень і публікацій) фундаментальних положень та принципів когнітивної земельної економіки, які було відкрито

вперше співавтором статті (Kovaliv, 2021). Вбачається, що лише на такій базі знань можливе формування загальнонаціонального простору збалансованої економіко-правової системи сталого природокористування (господарювання), оскільки функціонуватимуть закони когнітивної земельної економіки (КЗЕ-закони), які ґрунтуються на законах живої і неживої природи й суспільства та чинних земельних нормах Конституції України.

Особливого комплексного й системного законотворчого, нормативно-правового та господарського моделювання і конструювання на такій основі потребують регуляторні земельні відносини й природокористування як однозначні правила поведінки всіх учасників стосовно збереження, охорони і відтворення животворних ґрунтів, водних та лісових ресурсів, фауни, флори й мікробіоти, що функціонують в агро- і лісоєкосистемах, які становлять вагому частку основного національного багатства, є базовим ресурсом агросфери та основним генератором основного непозиченого капіталу нації, що вкрай важливо для Української держави та її громадян як співвласників таких природних об'єктів.

Проте основна маса українців жертвують власними правами, понад чверть століття очікуючи від гібридно функціонуючих органів державної влади реформ і переваг під час вибору благ як «позитивної часової преференції», особливо на початку кожного етапу вибору кандидатів у президенти України й народі депутати України.

На превеликий жаль, чимало вчених і педагогів та їхні учні послуговуються прорадянськими антиконституційними знаннями. Тому очевидно, що перемога в смертоносній війні пришвидшить очищення насамперед наукового і педагогічного простору (виведення «на чисту воду») від гібридних знань «про землю» як таких, що начебто «конституційно узгоджені» не лише в українському суспільному, а й у світовому вимірах.

До невідкладного виходу з такого становища, забезпечуючи збалансований суспільно-економічний розвиток й обороноздатність України загалом, закликають настанови Віцепрезидента НАН України, академіка НАН України В. Горбуліна, які обґрунтовано в його монографії «Як перемогти росію у війні майбутнього» (Horbulin, 2020), де вимагається від українських громадян, учених і фахівців «...для України, яка зіткнулася з непримиренним ворогом української нації»... «...вихід один-єдиний – сміливо взяти на себе функцію архітектора свого часу та докласти для реалізації такого кроку всі можливі зусилля» (Horbulin, 2020) – рішучих кроків у впровадженні результатів наукових досліджень і не лише. Це означає: «тут і зараз», що безпосередньо також стосується і мети цього дослідження.

Методологічною основою нашого дослідження обрано діалектичну єдність та суперечливість генетичних і телеологічних засад пізнання соціально-правових явищ і понять з позицій їх

причиново-наслідкового зв'язку та взаємозалежності, історичного розвитку й функціонування; їх ціннісно-цільова структура та соціально-економічне призначення. Для виконання поставлених завдань використовували такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій і статей на шпальтах загальнонаціональної преси, які активно обговорювали в громадянському середовищі, матеріали нормативних документів, статистичних даних); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); аналізу й синтезу (обґрунтування методології системного дослідження) тощо.

Результати й обговорення

В Українській РСР, як і в колишньому Радянському Союзі, земля була націоналізована, її єдиним власником вважали державу. Радянська планова економіка, як і вся неприродно створена соціалістична система, наприкінці ХХ століття закономірно почала зазнавати краху.

Рятуючись, ЦК КПРС на квітневому пленумі 23 квітня 1985 року заявив про «перебудову». Причому не йшлося про зміну економічних основ соціалізму й політичного ладу, не піддавали сумніву й соціалістичні орієнтири «радянського суспільства», однак лише про необхідність пришвидшити темпи просування соціалістичним шляхом на основі ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу, активізації «людського фактору» та зміни порядку планування.

Однак процес звільнення народів від тоталітарної ідеології та переходу від більшовицьких планових соціально-економічних відносин до ліберальніших зупинити було неможливо. Надії започаткувати реформи, трансформувати суспільно-економічне ставлення до людини та змінити форми власності на землю могли справдитися лише після набуття республіками самостійності.

На той час у світовому просторі не було готових рецептів для трансформації суспільно-економічних відносин ядерної посткомуністичної держави, зокрема стосовно переходу від комуноколгоспної системи до ринкових земельних відносин. Вектор тяжіння до різновидів імперської Росії залишався незмінним, провладні політики й спеціалісти орієнтувалися переважно на «Століпінську земельну реформу» і на реформи Царського уряду щодо розкріпачення селян. Проте під новітнім тиском свідоміших і демократично налаштованих людей окремі політики прислухалися до змін у Східній Європі, а прокомуністична більшість у Парламенті Української РСР була змушена ухвалювати деякі рішення з реформ, які фактично не мали нічого спільного з бажаними й можливими до реалізації науково обґрунтованими концепціями та програмами національного спрямування.

Земельні питання як основа державотворення та соціально-економічного й екологічного розвитку залишалися найактуальнішими. Тому закономірним було прийняття Основ законодавства союзу РСР і союзних республік про землю від 28 лютого 1990 року¹, які мали регулювати земельні відносини в нових умовах «перебудови».

Потужну роль відіграла Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року². Логічним продовженням її, хоча з поправками й уточненнями деяких положень, які уповільнювали стрімкий перехід до правової, демократичної і національної держави з повноцінним політичним, економічним, соціальним та духовним розвитком народу України, став Закон «Про економічну самостійність Української РСР», прийнятий 3 серпня 1990 року³.

У незворотному процесі ослаблення союзного центру Верховна Рада УРСР 24 жовтня 1990 року внесла зміни й доповнення до Конституції УРСР³, згідно з якими на території республіки забезпечувалося верховенство законів Української РСР, пунктом 9 цього Закону було припинено дію глави 2 «Економічна система», у якій регулювалися земельні відносини, – до прийняття нової Конституції Української РСР.

Тому в Земельному кодексі Української РСР від 18 грудня 1990 року в статті 1 «Земля в Українській РСР – власність народу України» у двох її частинах зазначено: «Відповідно до Декларації про державний суверенітет України земля є власністю її народу. Кожен громадянин Української РСР має право на земельну ділянку, порядок і умови надання якої регулюються цим Кодексом та іншими актами законодавства Української РСР»⁴.

Як розвиток Декларації про державний суверенітет України було прийнято Закон УРСР «Про власність» від 7 лютого 1991 року⁵, у якому йшлося, що: «Українська держава є суверенною в регулюванні всіх відносин власності на своїй території».

Закон про власність спрямований на реалізацію Декларації про державний суверенітет України.

Метою цього Закону є забезпечення вільного економічного самовизначення громадян, використання природного, економічного, науково-

технічного та культурного потенціалів республіки для підвищення рівня життя її народу».

У першому розділі «Загальні положення» статті 1 «Національне багатство України – власність її народу» чітко й однозначно визначено: «1. Національне багатство України: земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, основні засоби виробництва у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, житловий фонд, будівлі та споруди, фінансові ресурси, наукові досягнення, створена завдяки зусиллям народу України частка в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, національні, культурні та історичні цінності, в тому числі й ті, що знаходяться за її межами, є власністю народу України. 2. Національне багатство України забезпечує право кожного громадянина на одержання частки із суспільних фондів споживання, на соціальний захист, зокрема, у разі непрацездатності та безробіття, а також право працюючого на особисту участь в управлінні народним господарством».

Другий розділ «Право виключної власності народу України» було присвячено саме такому праву, де його об'єктом визначено: «Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони є об'єктами права виключної власності народу України».

Інші розділи врегульовували майнові відносини індивідуальної, колективної, державної та інтелектуальної власності, а також відносини інших суб'єктів права власності, майно яких знаходиться на території Української РСР, і «Захист прав власності», у якому стосовно «землі» фігурував лише об'єкт власності на «земельну ділянку» як на об'єкт цивільних прав.

На жаль, цей Закон України «Про власність» із внесеними певними змінами й доповненнями (до 2006 року), не знайшовши відображення в Конституції України (1996 року) – у частині логічних правочинів стосовно «національного багатства», крім декларованих прав щодо землі та її природних ресурсів як об'єктів права власності українського народу – основного національного багатства та стосовно набуття і реалізації громадянами, юридичними особами й державою права власності на землю (земельну ділянку) як на об'єкти цивільних прав (ст. 13 і 14 Конституції України). Він втратив свою чинність на підставі Закону № 997-V від 27 квітня 2007 року⁶.

¹ Основи законодательства Союза ССР и Союзных республик о земле от 28 февр. 1990 г. № 1251-I. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/usr3494.pdf>.

² Про економічну самостійність Української РСР : Закон Української РСР від 3 серп. 1990 р. № 142-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-12>.

³ Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР : Закон України від 24 жовт. 1990 р. № 404-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/404-12>.

⁴ Земельний кодекс Української РСР : Закон Української РСР від 18 груд. 1990 р. № 562-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 10. С. 99.

⁵ Про власність : Закон України від 7 лют. 1991 р. № 697-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/697-12>.

⁶ Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України : Закон України від 27 квіт. 2007 р. № 997-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-16#Text>.

Після закономірного провалу ГКЧП і проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України 1 грудня 1991 року на території України відбувся Всеукраїнський (загальнонаціональний) референдум щодо проголошення незалежності України з єдиним питанням: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?», який містив такий текст:

«Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

– виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

– здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує

н е з а л е ж н і с т ь У к р а ї н и т а створення самостійної української держави – УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканою».

Оскільки цього числа (1 грудня 1991 року) 90,32 % громадян України (всіх національностей) проголосували «За», з моменту, коли волевиявлення народу набрало чинності, ми вважаємо, що український народ став де-юре і де-факто засновником незалежної суверенної держави й виключним власником «землі та її природних ресурсів» як природних об'єктів у межах геопростору України – міжнародно визнаних кордонах 1991 року.

Територія України також утвердилася неподільною і недоторканою суверенною правовою державою (республікою), у якій право громадян України на «владу» і на «землю» проявилось де-юре і де-факто, адже земля, її надра, повітряний простір, водні й інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України (УРСР), природні ресурси її континентальної шельфу та виключної (морської) економічної зони (скорочено «земля та її природні ресурси», а стисло «земля» – авт.) становили основу національного багатства і цілковито узгоджувалися з міжнародно визнаним державним кордоном України, зокрема РРФСР 5 грудня 1991 року. Слід вважати делімітацію і демаркацію державного кордону між РРФСР і Україною як правонаступницею УРСР в наявних (тотожних) кордонах, що були між республіками, – чинними і такими, які цілковито узгоджувалися з тими координатами поворотних точок на спільному кордоні, в параметрах яких РРФСР першою прийняла Декларацію про державний суверенітет РРФСР (12 червня 1990 року), не маючи жодних претензій до інших республік, зокрема Української РСР (згодом – як незалежної та суверенної України).

На такій основі ми доводимо вперше, що з моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України, а передусім після грудневого референдуму вимагалось першочергово легалізувати юридично проявлену виключну власність — де-факто шляхом внутрішнього (камерального) документального підтвердження такої делімітації та демаркації державного кордону, здійснивши поіменну реєстрацію всіх громадян України як засновників держави і як співвласників землі та її природних ресурсів (природних об'єктів – основного національного багатства), а також провівши облік і взявши на повноцінний баланс власника (громадян України) природні об'єкти (ресурси) всіх категорій землі тощо.

Для цього необхідно було створити відповідну позавідомчу Національну земельну установу України як загальнонаціональний інститут на кшталт Національного банку України. Водночас мала б функціонувати багатогранна позавідомча Національна геоінформаційна система (у надійно захищеному оцифрованому геопросторі України – Національної земельної комори України). В її основі мали працювати (в автоматичному режимі) кадастрові (із фіксацією природних об'єктів, їхніх економіко-правових, екологічних, функціонально-господарських та інших властивостей), реєстраційні (земельних ділянок – меж простору й пов'язаних з ними об'єктів нерухомості (будівлі, споруди) як об'єктів цивільних прав та обов'язків, а також інші загальнонаціональні системи.

Однак такого фундаментального комплексу як основи державотворення і бази функціонування системи когнітивної конституційно вмотивованої земельної економіки не створено досі.

Щоб перешкодити українцям реалізувати декларовані наміри «про землю», було спочатку звужено земельні перетворення в Україні до аграрних, а після схвалення Всеукраїнським референдумом Акта проголошення незалежності прокомуністична більшість Верховної Ради України, ускладнюючи рух молодого Української держави як неподільної і недоторканої – до утворення її суверенітету, зловмисно розчленувала 30 січня 1992 року виключну власність українського народу на землю на три форми власності: державну, приватну і надуману «колективну», якої немає в жодній цивілізованій країні світу, шляхом прийняттям зазначеного вище Закону України «Про форми власності на землю».

Перевершивши сталінську колективізацію, де землю надавали тільки в користування, учергове ввели в оману український народ лозунгом «Землю селянам!», гарантували колгоспникам те, що тепер вони як начебто єдині «колективні» власники майже всієї родючої землі України стануть багатими. І лише вони, приймаючи свої «більшовицькі» рішення, будуть вирішувати, кого відпускати «на волю», а кого

«ні...» – із тих, хто захоче самостійно господарювати на власній землі. З цього й почалася нова підступна антинародна колективізація, унаслідок якої було створено державу в державі.

Зауважимо, що цей трюк відіграв фатальну роль, а надумана колективна власність на землю проіснувала в антиконституційний спосіб до 1996 року, законодавчо – до 2004-го, а практично в окремих місцях існує й донині.

На такій основі Верховна Рада України 13 березня 1992 року внесла зміни до Земельного кодексу Української РСР від 18 грудня 1990 року, прийнявши його в новій редакції (від 13 березня 1992 року)¹. Було замінене першу статтю, вилучено навіть згадку про те, що «відповідно до Декларації про державний суверенітет України земля є власністю її народу» і, оскільки ще не було нової Конституції України, виписала її (статтю) як «панацею»: «Земельні відносини в Україні регулюються цим Кодексом та іншими актами законодавства України і Республіки Крим, що видаються відповідно до нього».

Порушуючи міжнародний правопорядок і не відпускаючи «на волю» Україну, РФ продовжувала в гібридний спосіб за участю «п'ятої колони» проімперський тиск (політичний, психологічний, економічний, правовий та інші) – аж до безпосереднього фізичного знищення непокірних і безгрозів'я...

1992 року посилювалися процеси знецінення грошей, згодом настала руйнівна гіперінфляція (до 10 000 % 1993 року), яка спалювала оборотні кошти підприємств, заощадження населення тощо.

Гальмуючи прийняття нової Конституції України з метою завершення повсюдної колективізації земель, восени 1994 року відбулися нібито з власної волі чинного глави держави Леоніда Кравчука позачергові вибори нового Президента України. У процесі виборчої кампанії заспокоювали активні верстви населення, зокрема й селян, тим, що після перемоги нового глави держави буде пришвидшено земельну реформу в країні на користь людей. Фактично заморожуючи конфлікт, було залучено голоси виборців й обрано нового Президента України Леоніда Кучму, який першочергово видав указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 року № 666².

¹ Земельний кодекс України: Закон України від 13 берез. 1992 р. № 2196-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2196-12>.

² Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва: Указ Президента України від 10 листоп. 1994 р. № 666/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/666/94#Text>.

Офіційною метою цього Указу визначено створення умов для «рівноправного» розвитку різних форм власності та господарювання на землі, вільного їх вибору пайовиками, посилення стимулювання праці та забезпечення на цій основі збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Проте, досягаючи головної мети щодо пришвидшення передання земель у колективну власність й ослаблення напруження змагань між селянами та органами державної влади за набуття права приватної власності на землю, вектори боротьби було переведено на селян-колгоспників, якими було легше маніпулювати. Адже лише в разі одержання землі в колективну власність вони як пайовики «приймали» рішення про реформування своїх господарств за методом «більшовизму» (коли «більшість» вирішує, а «меншість» позбавлена будь-яких прав у цій сфері). Ця пастка супроводжувалася, на перший погляд, правильним лозунгом як центральним аргументом цього Указу: «Земля повинна належати тим, хто її обробляє!», а також твердженням про те, що право на земельну частку (пай) може бути об'єктом купівлі-продажу, дарування, міни, успадкування, застави.

Однак через політичне й бюрократичне протистояння така «реформа» проходила мляво, здебільшого зводилася лише до передання землі в колективну власність. Землі запасу й резерву виділяли переважно найгіршої якості в малодоступних місцях. Не було жодних передумов до масового створення нових ефективних приватних селянських (фермерських) господарств, наприклад, таких, які існують у Франції чи Німеччині.

Щоб завершити цю «чорну справу», не випускаючи на «волю» свідоміших селян і скориставшись підписаним 8 червня 1995 року Конституційним договором між парламентом і президентом про пролонгацію прийняття Конституції України – ще на рік, було видано черговий Указ Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 року № 720/95³. Цим самим було пришвидшено колективізацію руками збіднілих селян. А головне – земля так і не стала належати тим, хто її обробляє.

Проте, прагнучи утвердити економічно сильну, суверенну й незалежну, демократичну, соціальну, правову, унітарну державу в межах цілісного і недоторканного кордону України, українська національна еліта 28 червня 1996 року все ж таки в Конституції України повторно

³ Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям: Указ Президента України від 8 серп. 1995 р. № 720/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/720/95>.

задекларувала (ст. 13 і 14) модифікований алгоритм найвищого конституційно права – виключної (абсолютної) власності українського народу – на землю та її природні ресурси (надра, ґрунти, ліси, повітря, водні, енергетичні та інші ресурси) як на природні об'єкти (*стисло «земля»*) – основне національне багатство, що знаходиться (*має знаходитися – авт.*) під особливою охороною держави. Оскільки «залізна завіса» впала, Конституція України вдало підтвердила право громадян України на «владу» і на «землю» – за умов «єдиного громадянства» (ст. 4 Конституції України).

В інших частинах цих конституційних статей, що також діють у взаємозв'язку з іншими чинними нормами Основного Закону, передусім його першого розділу, унормовано основоположні засади формування та реалізації правовідносин з позиції національних інтересів громадян України. На жаль, започаткована 1992 року так звану земельно-аграрну реформу на базі «колективної власності» свідомо не вводили в чинне конституційне поле, її активно продовжували органи влади, вона триває досі.

У такому середовищі, ігноруючи чинні норми Конституції України, було прийнято новий Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 року № 1529/99¹, відповідно до якого планували пришвидшити організаційні заходи з реформування колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно протягом грудня 1999-го – квітня 2000-го року. Цей Указ учергове зумовив неабияке пожвавлення в суспільстві та надію селян на «краще майбутнє».

У процесі «прискорення» на початку 2001 року було заявлено, що на базі 11,3 тис. реформованих колективних сільськогосподарських підприємств було створено понад 16 тис. нових різних агроформувань. Крім того, налічувалося близько 43 тис. фермерських господарств, які використовували 4,3 млн га земель, і понад 4 млн особистих селянських господарств (понад 6 млн га).

Водночас почався активний рух (непублічного скуповування) «новими господарями» орендованих земельних і майнових паїв, що блокувало ініціативних і активних молодих українців, які бажали створити власні малі й середні селянські (фермерські) господарства та різноманітні виробничі, переробні й обслуговувальні підприємства «на селі». Одночасно пожвавлювалася потреба, з одного боку, легалізувати цей процес

на конкурентній основі у відкритий рівноправний спосіб, вимагаючи від органів державної влади створити умови дешевого довгострокового кредитування для «простих селян» і забезпечити «захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки», відповідно до вимог ч. 4 ст. 13 Конституції України, а з другого боку – діяли відомчий бюрократизм, корупція і «кругова порука».

Щоб зняти таке протистояння, Верховна Рада України, прикриваючись вимогами ст. 13 і 14 Конституції України, прийняла Закон «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» від 18 січня 2001 року², яким заборонила (наклала мораторій) власникам земельних часток (паїв) укладати угоди щодо купівлі-продажу, дарування земельної частки (паю) або іншим способом відчужувати зазначені частки, крім передачі їх у спадщину та в разі викупі земельних ділянок для державних і громадських потреб, – до врегулювання Земельним кодексом порядку реалізації прав громадян і юридичних осіб на пай.

У шаленому протиборстві й наполегливості відповідних лобістів вдалося народним депутатам за безпосередньої координації Президента України Леоніда Кучми прийняти 25 жовтня 2001 року новий Земельний кодекс України³, у якому в бутафорний спосіб зазначено, що він ґрунтується нібито на Конституції України. У Кодексі зазначено лише окремі правочини Основного Закону, згрупувавши їх у першій статті: «*Стаття 1. «Земля – основне національне багатство».*

1. *Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ч. 1 ст. 14 КУ – авт.).*

2. *Право власності на землю гарантується (перше речення ч. 2 ст. 14 КУ – авт.).*

3. *Використання власності на землю не може завдавати шкоди правам і свободам громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі (у ч. 7 ст. 41 КУ самовільно додано слова «на землю» і виключено слова «гідності» – авт.).*

Однак у «новому Кодексі» зовсім не згадується про імперативні чинники ст. 13 Конституції України, які засадничо декларують права виключної власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, що становить основу для визначення «основне національне багатство», які однозначно

¹ Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 3 груд. 1999 р. № 1529/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1529/99#Text>.

² Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю): Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2242-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2242-14>.

³ Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

підтвержені Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року.

Декларовану норму «земля» підсвідомо продовжили ототожнювати з «аграрним ресурсом» (полем, ґрунтом), її використовують на рівні з «надрами», «водами», «повітрям», «лісами» (земля та інші природні ресурси). У цьому ракурсі прийнято окремі кодекси «про надра», «про воду», «про ліси».

Зауважимо, що всупереч чинним конституційним імперативам як нормам прямої дії переважна більшість наукової, педагогічної та владної «еліти» вже в незалежній де-юре Україні також продовжує на цій базі застосовувати дотепер таке саме трактування норми «земля», послуговуючись конституцією РФ (ст. 9)¹, у якій використано саме норму: «земля та інші природні ресурси».

Тому вважаємо, що відповідальна наукова спільнота в Україні в галузі правознавства зобов'язана керуватися у своїх працях чинною конституційною нормою «земля», де імперативний чинник «її» є ключовим також стосовно «надр, ґрунтів, лісів, атмосферного повітря, водних та інших ресурсів». Така конструкція «її надра», «її повітря», «її вода» (ч. 1. ст. 13 Конституції України) вказує на приналежність їх до «землі», яка є основним національного багатством (ч. 1. ст. 14), що знаходиться під особливою охороною держави і є головним природним (земельним) капіталом нації.

Інакше ні «надра», ні «атмосферне повітря», ні «водні та інші природні ресурси» не могли б нормуватися «основним національним багатством». Водночас зосереджуємо увагу на наявних «сферах» життєдіяльності в просторі «землі» (геопросторі), зокрема: педосфера, біосфера, агросфера, гідросфера та інші, які функціонують завдяки незамінним життєтворчим природним ресурсам як базовим і таким, що разом із сонячною енергією, мікроорганізмами й іншими складовими генерують життєдайність.

Логічним є й конституційний алгоритм набуття і реалізації права власності (громадянами, юридичними особами, зокрема підприємствами державної та комунальної власності) на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав (ч. 2, ст. 14 Конституції України)² – на землях усіх категорій, що не лише надає можливість синхронно оформляти в їхніх межах законне право на користування відповідними природними об'єктами (ресурсами та простором) як чужою власністю – за цільовим функціональним призначенням, відпо-

відно до бажаного закону (вимога ч. 2 ст. 13 Конституції України), але й одночасно проявляти однозначні імперативи відповідальності (напрями, умови, вимоги, обов'язки) перед українським народом (усіма громадянами України) – абсолютним власником землі та її природних ресурсів як об'єктів основного національного багатства.

Саме такі головні вимоги обов'язку й відповідальності економіко-правової доміанти імперативно декларує частина третя ст. 13 Основного Закону: «Власність (українського народу – авт.) не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству»¹. На цій декларованій основі органи державної влади (законодавча, виконавча, судова) і місцевого самоврядування зобов'язані від імені українського народу здійснювати повноцінний захист прав усіх громадян України як повноправного власника основного національного багатства, а також кожному зокрема як правослухняному господарю забезпечувати цільове використання й охорону всіх природних об'єктів – з позиції загальнонаціональних інтересів.

Натомість антиукраїнська більшість (п'ята колона), передусім у Верховній Раді України, не приймаючи з 28 червня 1996 року й до сьогодні необхідний конституційно вмотивований закон «Про користування природними об'єктами права власності українського народу», застосувала пошулерськи в Земельному (ст. 79) та Цивільному (ст. 373)³ кодексах України антиконституційні норми «поширення», підмінивши сутність конституційного права «користування» (ч. 2 ст. 13 Конституції України), що дало змогу різним кланам ставитися до «землі та її природних ресурсів» як до «власних» об'єктів цивільних прав і буцімто до звичайного ринкового товару – у такий підступний спосіб:

– ст. 79 Земельного кодексу України: «Земельна ділянка як об'єкт права власності»

2. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (ґрунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб.

3. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд».

– ст. 373 Цивільного кодексу України: «Земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності»

3. Право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (ґрунтовий) шар у

¹ Конституция Российской Федерации : Закон РФ от 12 дек. 1993 г. URL: <https://st.golosinfo.org/2014/02/constitution.pdf>.

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

5. Власник земельної ділянки може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб».

Отже, закупоривши цей підступний трюк «якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб», до цього часу (з 28 червня 1996 року) вищі ешелони державної влади, порушуючи права інших осіб – усіх громадян України (українського народу), не забезпечили прямі вимоги чинних норм Конституції України, зокрема не розробили й не ухвалили на вимогу ч. 2 ст. 13 Основного Закону, декларований ключовий імперативний Закон України «Про право користування природними об'єктами права власності Українського народу».

Не забезпечено й реалізацію (імплементацию) в практичну життєдіяльність також декларованого Основним Законом дієвого економіко-правового імперативу: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (в процесі природокористування – авт.), соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти (громадяни, юридичні особи та держава – авт.) права власності (на земельні ділянки – авт.) рівні перед законом» (ч. 4 ст. 13 Конституції України). Отже, органи державної влади (законодавча, виконавча і судова) зобов'язані створити (забезпечити) законодавчо вмотивовані механізми збалансованого природокористування, передусім у сільській місцевості, як однозначного функціоналу ведення раціонального господарювання в агроландшафтах України, використовуючи природні ресурси як природні об'єкти чужої власності – основне національне багатство, що де-юре знаходиться під особливою охороною держави.

У цьому зв'язку ми об'ґрунтували, що надважливою передумовою ліквідації централізованих корупційних схем є не лише повноцінна передача на місця всіх повноважень, притаманних місцевому самоврядуванню (у межах і за межами населених пунктів), а й синхронне та одночасне посилення загальнонаціональних функцій щодо практичної реалізації конституційного права власності українського народу «на землю та її природні ресурси», забезпечуючи права й обов'язки кожному громадянину України незалежно від того, де він проживає і до якої громади належить. Адже основні функції стосовно цих двох взаємних складових державності та природокористування в Україні мають прозоро належати виключно до загальнонаціональних цінностей і не можуть будь-кому бути делеговані чи «децентралізовані».

Теоретично і методологічно доведена необхідність дії «тут і зараз» через повноправне законотворення, яке ґрунтуватиметься на здобутих знаннях, вказує на те, що Президент України зобов'язаний, не очікуючи закінчення війни, взяти під особистий контроль процес пришвидшення проявлення конституційного права – абсолютної власності українського народу на землю та її природні ресурси, яка є основним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною держави, сприяючи невідкладній реалізації таких кроків:

1. Конституційний Суд України якнайшвидше видає остаточне рішення (тлумачення) про сутність чинних земельних норм Основного Закону (ст. 13 і 14) у системному зв'язку з іншими статтями Конституції, розгляд якого розпочато 19 грудня 2019 року.

2. Рада національної безпеки і оборони України, з огляду на рішення Конституційного Суду України, першочергово розглядає і приймає рішення «Про загальнонаціональні засади конституційних норм щодо землі та її природних ресурсів як природних об'єктів права власності українського народу – основного національного багатства України».

3. Верховна Рада України на виконання і в розвиток таких рішень Конституційного Суду України й РНБО невідкладно організовує підготовку відповідних законопроектів (у пакеті) і першочергово розглядає та приймає їх як закони України.

Для цього має працювати відповідна фахова група на професійній основі – за участю авторів, яка готуватиме пакетом остаточні варіанти (у розвиток прийнятих рішень Конституційного Суду України і РНБО) всіх необхідних законопроектів, а також відповідально й системно супроводжуватиме їх – до остаточного прийняття Парламентом України та підписання їх Президентом України.

Висновки

Уперше об'ґрунтовано, що за результатами Всеукраїнського референдуму щодо проголошення незалежності України, який відбувся 1 грудня 1991 року на території України, всі громадяни України (український народ) стали де-юре і де-факто співзасновниками незалежної суверенної держави й виключними співвласниками всього національного багатства, що знаходилося і знаходиться в геопросторі України – у межах міжнародно визнаного державного кордону (станом на 1 грудня 1991 року), який було задекларовано в Декларації про державний суверенітет Української РСР від 16 липня 1990 року, оскільки РРФСР першою (12 червня 1990 року) прийняла Декларацію про державний суверенітет РРФСР в наявному на той час кордоні з іншими республіками, зокрема з Українською РСР, і 5 грудня 1991 року визнала Україну незалежною в наявних кордонах.

З огляду на прийняту 1996 року Конституцію, Україна як республіка утвердилася неподільною і недоторканою державою, у якій земля, її надра, повітряний простір, водні й інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони (скорочено – «земля та її природні ресурси», а стисло – «земля») як основне національне багатство, повноправно проявилася (де-юре і де-факто) виключною власністю українського народу.

Доведено, що з моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України, передусім після прийняття Конституції України, першочергово постала необхідність: створити відповідну поза-відомчу Національну земельну установу України як загальнонаціональний інститут «Національна земельна комора України» на кшталт Національного банку України. Водночас мала функціонувати багатогранна позавідомча Національна геоінформаційна система, в основі якої діють (в автоматичному режимі) кадастрові, реєстраційні та інші загальнонаціональні системи. Вимагалось провести поіменну реєстрацію всіх громадян України як засновників держави і як співвласників землі та її природних ресурсів (природних об'єктів – основного національного багатства); здійснити облік і взяти на повноцінний баланс власника (громадян України) всі категорії природних об'єктів (ресурсів), забезпечуючи роботу повноцінно функціонуючого Національного кадастру їх (природних ресурсів як природних об'єктів), зокрема Державного кадастру ґрунтів в агроландшафтах України; моніторингу і контролю.

На такій реєстраційній базі необхідно було законодавчо визнати й на практиці синхронно впровадити статус кожного громадянина України (разом – український народ), що є живим і має лише єдине громадянство (вимога ст. 4 Конституції України), – «співзасновником» держави Україна як республіки (вимога ст. 5 Конституції України) і повноправним «співвласником» землі та її природних ресурсів – основного національного багатства (перші частини ст. 13 і 14 Конституції України). На жаль, такого економіко-правового фундаментального комплексу заходів як основи державотворення і базису функціонування системи когнітивної конституційно вмотивованої земельної економіки не створено дотепер, тому таке довготривале ігнорування (бездіяльність) сприяло нібито «законній», проте «корупційній» антиконституційній діяльності, яка безкарно унеможливила правове регулювання та охорону земельних відносин і природокористування, зокрема в агросфері України.

Встановлено, що найсуттєвішим парадоксом «державотворення» унітарної та неподільної

держави стало руйнівне (усупереч волевиявленню народу України) запровадження прокомуністичною більшістю Верховної Ради України 30 січня 1992 року (за принципом «розділяй і володарюй») трьох форм власності на землю: державну, приватну і надуману «колективну», якої немає в жодній цивілізованій країні, шляхом прийняттям Закону України «Про форми власності на землю». На жаль, започатковану 1992 року «земельно-аграрну реформу» на базі «колективної власності на землю» свідомо не вводять з 28 червня 1996 року – до цього часу відповідальними органами державної влади в чинне правове поле Конституції України, оскільки в ст. 13 і 14 Конституції України повторно було задекларовано (без «колективної власності на землю») модифікований алгоритм виключної (абсолютної) власності українського народу – на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти – основне національне багатство, що знаходиться під особливою охороною держави. Навпаки, зухвало продовжувалося встановлення правових режимів трансформації колективної власності на землю (земельні паї), і на такій основі Верховна Рада України прийняла 2020 року так званий Закон України «Про обіг (ринок) земель сільськогосподарського призначення» як нібито природних об'єктів цивільних прав.

З'ясовано, що «законотворці» для того, щоб «узаконити» надумане твердження про начебто відсутність абсолютної власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти власності українського народу, і знеособити конституційну норму: «Земля є і основним національним багатством», замінили конституційну норму щодо права лише «користуватися» природними об'єктами права власності народу, як цього вимагає ч. 2 ст. 13 Конституції України (ст. 79 Земельного кодексу України та ст. 373 Цивільного кодексу України), не прийнявши з 1996 року конституційно вмотивованого Закону України «Про користування природними об'єктами права власності українського народу».

Серед першочергових кроків органів державної влади за безпосередньою участю Президента України – глави держави й гаранта конституційного правопорядку в країні має стати невідкладне системне введення в чинне конституційне поле України, ще до закінчення війни, здійснюваної дотепер «земельної реформи», що й стане реальною передумовою проявлення правових та економіко-соціальних засад чинних земельних норм Конституції України як норм прямої дії.

References

- [1] Böhm-Bawerk, Eugen von. (1890). *Capital and Interest: A Critical History of Economic Theory*. (William A. Smart, Trans). London: Macmillan.
- [2] Cagliero, R., Licciardo, F., & Legnini, M. (2021). The Evaluation Framework in the New CAP 2023-2027: A Reflection in the Light of Lessons Learned from Rural. *Development. Sustainability*, 13(10). doi: 10.3390/su13105528.
- [3] Cagliero, R., Vassallo, M., Pierangeli, F., Pupo D'Andrea, M.R., Monteleone, A., Camaione, B., & Tarangioli, S. (2023). The Common Agricultural Policy 2023–2027. How do member states implement the new delivery model? *Italian Review of Agricultural Economics*, 78(1), 49-66. doi: 10.36253/rea-14318.
- [4] Horbulin, V.P. (2020). *How to defeat Russia in the war of the future*. Bright Books.
- [5] Kachuriner, V. (2023). Legal regulation of the policy of the European Union in the field of agricultural production. *The modern paradigm of public and private law in conditions of sustainable development* (pp. 258-285). Riga, Latvia: Baltija Publishing. doi: 10.30525/978-9934-26-331-6-13.
- [6] Kovaliv, O.I. (2016). *Implementation of land reform in Ukraine: a new paradigm*. Kyiv: DIA.
- [7] Kovaliv, O.I. (2021). "Cognitive land economy" - the main key to land reform in Ukraine as a new paradigm. *Efficient economy*, 6. doi: 10.32702/2307-2105-2021.6.8.
- [8] Kovaliv, O.I. (2021). Implementation of land reform in Ukraine according to the cognitive principle of positive time preference. *Efficient economy*, 11. doi: 10.32702/2307-2105-2021.11.22.
- [9] Kovaliv, O.I. (2024). Discourse on the state of scientific research on issues of land relations regulation in the agricultural sector of Ukraine. *Balanced nature management*, 1, 12-22. doi: 10.33730/2310-4678.1.2024.302615.
- [10] Kuznietsova, N.S., Onyshchenko, N.M., & Kot, O.O. (2020). Legal aspects of opening the land market in Ukraine. *Environmental policy and law*, 50(3), 279-287. doi: 10.3233/EPL-200224.
- [11] Kuznietsova, N.S., Petryshyn, O.V., & Pylypenko, D.S. (2021). The Civil Code of Ukraine is a reliable regulator of civil relations in civil society. *Global Journal of Comparative Law*, 10(1-2), 5-15.
- [12] Nosik, V. (2022). Protection of land ownership as the main national wealth of the Ukrainian people: challenges of martial law and problems of overcoming them. *International legal assessment of Russian military aggression in Ukraine and protection of fundamental human rights: materials of International. science and practice conference* (pp. 79-83). Kyiv: Liudmyla.
- [13] Onishchenko, N.M., Tarakhonych, T.I., & Bohinich, O.L. (2021). State as a participant in private law relations. *Global Journal of Comparative Law*, 10(1-2), 47-60. doi: 10.1163/2211906X-10010005.
- [14] Petryshyn, O.V., Kuznietsova, N.S., & Kot, O.O. (2020). Transformation of approaches to the individual's right to information in the course of European integration. *Rivista di Studi Sulla Sostenibilita*, 1, 423-440.
- [15] Pidorycheva, I. (2022). Postwar recovery of Europe: experience and lessons for Ukraine. *Journal of European Economy*, 21(2), 170-187. doi: 10.35774/jee2022.02.170.
- [16] Popova, O., & Pankratova, L. (2023). Green architecture of the EU SAP: guidelines for development during the post-war reconstruction of Ukraine. *Ukraine economy*, 8, 78-96. doi: 10.15407/economyukr.2023.08.078.
- [17] Shakun, V.I., Heiets, V.M., & Borodina, O.M. (2022). Ensuring human rights in land legal relations: socio-economic and legal foundations. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29(1), 59-69. doi: 10.37635/jnalsu.29(1).2022.59-69.

Список використаних джерел

- [1] Böhm-Bawerk Eugen von. *Capital and Interest: A Critical History of Economic Theory*. trans. William A. Smart. London : Macmillan, 1890. 267 p.
- [2] Cagliero R., Licciardo F., Legnini M. The Evaluation Framework in the New CAP 2023-2027: A Reflection in the Light of Lessons Learned from Rural. *De velopment. Sustainability*. 2021. No. 13 (10). doi: 10.3390/su13105528.
- [3] Cagliero R., Vassallo M., Pierangeli F., Pupo D'Andrea M. R., Monteleone A., Camaione B., Tarangioli S. The Common Agricultural Policy 2023–2027. How do member states implement the new delivery model? *Italian Review of Agricultural Economics*. 2023. Vol. 78. No. 1. P. 49–66. doi: 10.36253/rea-14318.
- [4] Горбулин В. П. Как победить Россию в войне будущего. Брайт Букс, 2020. 256 с.
- [5] Качурінер В. Правове регулювання політики Європейського Союзу у сфері сільськогосподарського виробництва. *Сучасна парадигма публічного та приватного права в умовах сталого розвитку* : кол. монографія. Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2023. С. 258–285. doi: 10.30525/978-9934-26-331-6-13.
- [6] Ковалів О. І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма : монографія. Київ : ДІА, 2016. 416 с.

- [7] Ковалів О. І. «Когнітивна земельна економіка» – основний ключ до звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. doi: 10.32702/2307-2105-2021.6.8.
- [8] Ковалів О. І. Звершення земельної реформи в Україні за когнітивним принципом позитивної часової преференції. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. doi: 10.32702/2307-2105-2021.11.22.
- [9] Ковалів О. І. Дискурс стану наукових досліджень із питань врегулювання земельних відносин в агросфері України. *Збалансоване природокористування*. 2024. № 1. С. 12–22. doi: 10.33730/2310-4678.1.2024.302615.
- [10] Кузнецова Н. С., Онищенко Н. М., Кот О. О. Правові аспекти відкриття ринку землі в Україні. *Екологічна політика та право*. 2020. № 50 (3). С. 279–287. doi: 10.3233/EPL-200224.
- [11] Кузнецова Н. С., Петришин О. В., Пилипенко Д. С. Цивільний кодекс України – надійний регулятор цивільних відносин у громадянському суспільстві. *Глобальний журнал порівняльного правознавства*. 2021. № 10 (1-2). С. 5–15.
- [12] Носік В. Захист права власності на землю як основне національне багатство Українського народу: виклики воєнного стану та проблеми їх подолання. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 лип. 2022 р.). Київ : Людмила, 2022. С.79–83.
- [13] Онищенко Н. М., Тараконич Т. І., Богінч О. Л. Держава як учасник приватноправових відносин. *Глобальний журнал порівняльного правознавства*. 2021. № 10 (1-2). С. 47–60. doi: 10.1163/2211906X-10010005.
- [14] Петришин О. В., Кузнецова Н. С., Кот О. О. Трансформація підходів до права особи на інформацію в руслі євроінтеграції. *Rivista di Studi Sulla Sostenibilita*. 2020. № 1. С. 423–440.
- [15] Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. *Журнал європейської економіки*. 2022. Вип. 21 (2). С. 170–187. doi: 10.35774/jee2022.02.170.
- [16] Попова О., Панкратова Л. Зелена архітектура САП ЄС: орієнтири для розбудови при повоєнному відновленні України. *Економіка України*. 2023. № 8. С. 78–96. doi: 10.15407/economyukr.2023.08.078.
- [17] Шакун В. І., Гейець В. М., Бородіна О. М. Забезпечення прав людини в земельних правовідносинах: соціально-економічні та правові основи. *Журнал Національної академії правових наук України*. 2022. Вип. 29. № 1. С. 59–69. doi: 10.37635/jnalsu.29(1).2022.59-69.
-

SHAKUN Vasyi

Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Chief Researcher of the Public Legal Research Department of the Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1757-8453>;

KOVALIV Oleksander

Doctor of Economic, Chief Researcher of the Institute of Agroecology and Environmental of the Management of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

Economic and Legal Manifestation of the Declared Ownership of the Ukrainian People to the Main National Wealth

Abstract. Due to the lack of a scientifically based and legally regulated economic and legal system of practical manifestation of the declared constitutional property rights of the Ukrainian people to the land and its natural resources as natural objects, which de jure are the main national wealth, as well as - the corresponding decision of the Constitutional Court of Ukraine regarding the official interpretation of the current norms of this law, in practice there are departmental-monopoly corruption-oligarchic schemes of appropriating the nation's capital. The purpose of the work is a systematic analysis and synthesis of the essence of the declared ownership right of the Ukrainian people to the land as the main national wealth and the adopted relevant Laws of Ukraine, which have an anti-constitutional flavor, and modeling of the algorithm for possible painless settlement of existing

problems. For the first time, it was substantiated as an established fact that all citizens of Ukraine, who have a single citizenship, became de jure and de facto co-founders of an independent sovereign state and exclusive co-owners of the main national wealth located throughout the geospace of Ukraine within the internationally recognized state border. It has been established that the most significant paradox of the "state formation" of a unitary and indivisible state was the destructive introduction by the pro-communist majority of the Verkhovna Rada of Ukraine of three forms of land ownership: "state", "private" and the imaginary "collective", which does not exist in any civilized country in the world, through the adoption of 30 of January 1992 of the Law of Ukraine "On Forms of Land Ownership". It has been proven that the so-called "land and agrarian reform" initiated on the basis of "collective ownership of land" is not deliberately introduced by the state authorities into the current constitutional field of Ukraine - until now, however, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the so-called Law on this basis in 2020 of Ukraine "on the circulation of agricultural land". It was discovered that the "legislators" changed articles 79 of the Civil Code and 373 of the Central Criminal Code of the constitutional norm regarding the right to "use" natural objects of the people's property rights, in other words "distribution". Reasoned ways of solving the existing anti-constitutional problems have important practical value, as they are related to the victory of the Ukrainian "constitutional land truth" on the "internal front" and are intended for the implementation, without waiting for the end of the war, of the legislative initiative of the President of Ukraine, people's deputies and the Government of Ukraine.

Keywords: Declaration on state sovereignty of Ukraine; constitutional land law; criminology; land reform; use; cognitive land economy; corruption; national wealth.